

**IQTISODIYOTNI SAMARALI BOSHQARISHDA QO'SHILGAN
QIYMAT SOLIG'INING AHAMIYATI**

*Elmurodova Shahnoza Xusanovna
O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya
akademiyasi tinglovchisi
tel: 93 535-11-10;
e-mail: shahnoza11@gmail.com*

Ushbu tezisdagi iqtisodiyotni samarali boshqarish nafaqat davlatning iqtisodiy barqarorligini, balki jamiyatning rivojlanishini ta'minlashda qo'shilgan qiymat solig'i muhim rol o'ynashi bayon etilgan. Shu maqsadda turli soliq tizimlari joriy etilib, ulardan biri bo'lib, Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) mamlakat iqtisodiyoti uchun ahamiyatli vosita hisoblanadi. QQS ishlab chiqaruvchilar va iste'molchilar o'rtasidagi o'zaro aloqalarni tartibga soluvchi, iqtisodiyotni rag'batlantiruvchi va davlat byudjetini to'ldiruvchi muhim mexanizm sifatida faoliyat yuritadi. Ushbu tezisdagi QQSning iqtisodiyotda samarali boshqaruvga ta'siri, uning iqtisodiy o'sish, raqobatbardoshlik, investitsiyalar, ijtimoiy adolat va boshqa iqtisodiy omillar bilan qanday bog'liq ekanligi batafsil ko'rib chiqiladi.

Qo'shilgan qiymat solig'ining asosiy tamoyillari-Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) - bu ishlab chiqarish va iste'mol jarayonlarida qiymatning har bir bosqichida qo'shilgan qiymatga solinadigan soliq turidir. QQS, asosan, quyidagi asosiy tamoyillarga asoslanadi.[1]

1. Modul asosida soliq solish: QQS har bir ishlab chiqarish bosqichida qo'shilgan qiymatga nisbatan solinadi, ya'ni mahsulot ishlab chiqaruvchilar faqat o'zlarining qo'shgan qiymati ustidan soliq to'laydilar.
2. Reyting asosida soliqqa tortish: QQS umumiy narxning foiz shaklida belgilangan miqdorda o'rnatiladi.

3. Iste'molchiga yuklanishi: Asosan, QQSni oxir-oqibatda iste'molchi to'laydi, chunki ishlab chiqaruvchi har bir bosqichda soliqni o'zining narxiga qo'shadi.

QQSning iqtisodiyotni samarali boshqarishdagi ahamiyati: Iqtisodiy o'sish va rivojlanishni rag'batlantirish, Qo'shilgan qiymat solig'i iqtisodiyotda ishlab chiqarishni va iste'molni rag'batlantiruvchi mexanizm hisoblanadi. QQS tizimi bo'yicha, ishlab chiqaruvchilar va xizmat ko'rsatuvchilar ishlab chiqarish jarayonida o'z qiymatini oshirishi, innovatsion yondashuvlarni qo'llashi, raqobatni kuchaytirishi va yuqori sifatli mahsulotlarni ishlab chiqarishga intilishi kerak. Bu jarayon iqtisodiy o'sish va xalqaro savdoni rag'batlantirishga yordam beradi. QQS tizimi orqali davlat iqtisodiy faoliyatning turli sohalarini nazorat qilishi va ularga samarali resurslarni taqsimlashda yordam berishi mumkin.[2]

QQS davlat byudjetining asosiy daromad manbalaridan biridir. Soliq tushumlari, davlatning moliyaviy imkoniyatlarini kengaytiradi va ijtimoiy infratuzilma (ta'lim, sog'liqni saqlash, xavfsizlik va boshqalar)ni moliyalashtirish uchun zarur mablag'larni taqdim etadi. Shu bilan birga, QQSning afzalligi shundaki, soliq yig'ish tizimi juda soddalashgan va qonuniy ravishda to'lanadi. QQS orqali to'lanadigan soliq summalari ishlab chiqarish jarayonining barcha bosqichlarida aniq va shaffof ravishda belgilangan bo'ladi. QQS tizimi, raqobatni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Mahsulotning qo'shilgan qiymati asosida soliq solish, ishlab chiqaruvchilarga yanada samarali va raqobatbardosh mahsulotlarni taqdim etishga undaydi. Ushbu jarayon, mahalliy va xalqaro bozorlarda raqobatni kuchaytiradi, natijada iqtisodiyotda resurslar samarali taqsimlanadi va ishlab chiqarish samaradorligi ortadi. Raqobatning kuchayishi orqali, iqtisodiyotda yangi texnologiyalar va innovatsiyalarni joriy etishga imkoniyat yaratiladi. QQS tizimi, inflyatsiya va narxlarning o'zgarishiga qarshi kurashishda muhim vosita bo'lishi mumkin. QQSni samarali joriy etish, iqtisodiyotni inflyatsiya va yuqori narxlar bosqinchiligidan himoya qilishga yordam beradi. QQSni ishlab chiqarish qiymatining aniq o'lchovlari orqali belgilash narxlarning asosli va barqaror bo'lishini ta'minlaydi.

1-jadval

Yo'nalish	QQSning iqtisodiy boshqarishdagi ahamiyati	Izoh
1. Iqtisodiy o'sish va rivojlanish	QQS ishlab chiqarish va iste'mol jarayonlarini rag'batlantiradi.	QQS orqali ishlab chiqaruvchilar o'z mahsulotlarining qiymatini oshirishga majbur bo'ladi, bu esa iqtisodiy o'sishni kuchaytiradi.
2. Davlat byudjetining shakllanishi	QQS davlat byudjetiga katta miqdorda mablag' olib keladi.	QQS davlatning ijtimoiy infratuzilma, sog'liqni saqlash, ta'lim kabi sohalarini moliyalashtirish uchun zarur mablag'larni ta'minlaydi.
3. Raqobatni oshirish	QQS ishlab chiqaruvchilarni raqobatbardosh mahsulotlar yaratishga undaydi.	QQS ishlab chiqaruvchilarni mahsulotlarni optimallashtirish va yuqori sifatli ishlab chiqarishga majbur qiladi.
4. Inflatsiya va narxlarning barqarorligi	QQS iqtisodiyotni inflyatsiyaga qarshi himoya qiladi va narxlarni barqarorlashtiradi.	QQS tizimi narxlarni aniq belgilash va inflyatsiya jarayonlarini nazorat qilishda yordam beradi.
5. Investitsiyalarni rag'batlantirish	QQSni aniq joriy etish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga imkon beradi.	Aniq soliq tizimi xorijiy investorlar uchun mamlakatni jozibadorroq qiladi, chunki ular xatarni

Yo'nalish	QQSning iqtisodiy boshqarishdagi ahamiyati	Izoh
		kamaytiradi.
6. Ijtimoiy adolatni ta'minlash	QQS tizimi ijtimoiy ehtiyojlarga oid tovarlarga pasaytirilgan stavkalar qo'llash imkonini yaratadi.	QQSning progressiv tuzilishi ijtimoiy tenglikni saqlashga yordam beradi, ayniqsa, past daromadli qatlamlarga yordam beradi.

Hukumat tomonidan QQS stavkalari va monetar siyosatni sinxronlashtirish inflyatsiya darajasini tartibga solishda yordam beradi. Qo'shilgan qiymat solig'i, mamlakatga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda muhim omil bo'lishi mumkin. QQS tizimi, soliqni aniq va belgilangan shaklda belgilash orqali investorlarga soliq to'lovlari va soliq bazasini oldindan bilish imkoniyatini yaratadi. Xorijiy investorlar uchun aniq soliq tizimi bo'lgan mamlakatlar jozibadorroq bo'ladi, chunki bu ular uchun risklarni kamaytiradi va sarmoya kiritishga tayyorligini oshiradi. QQS, ijtimoiy adolatni ta'minlashda ham muhim o'rin tutadi. QQS tizimida, soliqning dastlabki bosqichida har bir iste'molchi o'z ulushini to'laydi, ammo soliqning ozod qilinadigan qismlari ham mavjud. Masalan, QQSning ijtimoiy ehtiyojlarga oid tovarlar (ta'lim, sog'liqni saqlash va boshqa ijtimoiy xizmatlar)ga nisbatan pasaytirilgan stavkalarini qo'llash, ijtimoiy qatlamlar o'rtasida tenglikni ta'minlaydi. QQS orqali resurslar teng taqsimlanishi va muvozanatli iqtisodiy rivojlanish amalga oshirilishi mumkin.[3]

Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) — bu iqtisodiy boshqaruvda samarali vosita bo'lib, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, davlat byudjetini shakllantirish, raqobatni oshirish, inflatsiyani nazorat qilish va ijtimoiy adolatni ta'minlashda katta ahamiyatga ega. QQS tizimi orqali davlatning iqtisodiy va moliyaviy barqarorligini ta'minlash mumkin bo'ladi. Shu bilan birga, ishlab chiqaruvchilarni rag'batlantirish va xalqaro savdoni rivojlantirishga xizmat qiluvchi mexanizm

sifatida QQS, iqtisodiyotning barcha sohalarida samarali resurs taqsimlashni ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Erkabaevich, R. L. (2023). SOLIQ ORGANLARINING SOLIQ TO 'LOVCHILAR TOMONIDAN QO 'SHILGAN QIYMAT SOLIG 'INI HISOBLAB CHIQRISHDA AMALGA OSHIRILADIGAN VAZIFALAR TAHLILI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 18(7), 94-101.

2. Shuxratjon o'g'li, T. E. (2024). O 'ZBEKISTONDA QO 'SHILGAN QIYMAT SOLIG 'INING IJTIMOYIY HAMDA IQTISODIY ROLI. *Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari*, 12(1), 25-31.

3. Miraqul o'g, B. O. R. (2024). QOSHILGAN QIYMAT SOLIGI. *worldly knowledge confereans*, 7(1), 21-22.

4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Qo'shilgan qiymat solig'i hamda chet el yuridik shaxslari bilan bog'liq soliq ma'murchiligini takomillashtirish chira tadbirlari to'g'risida"gi 2020-yil 14-avgustdagi 489-son qarori.